

Anna Czabanowska-Wróbel
(Katedra Historii Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski
Wydział Polonistyki Uniwersytet Jagielloński)
ORCID 0000-0002-4382-366X

„Znaczenie pośrednictwa...” Świadomość komparatystyczna Bolesława Leśmiana

“The Meaning of Mediation...”.
Bolesław Leśmian’s Comparative Awareness

Abstract

The article presents an attempt to reconstruct Bolesław Leśmian’s comparative awareness on the basis of the statements he included in his essays. The comparison of Leśmian’s views with H. M. Posnett’s *Comparative Literature*, translated by Z. Daszyńska and published in Warsaw in 1896, indicates significant similarities in thinking about literature and culture. The article also discusses Leśmian’s perception of world literature, his understanding of literary translation, as well as his usage of comparison and the category of influence. The additional context for the research was provided by 19th-century anthropology, comparative law, and economics.

Keywords: Bolesław Leśmian, essay, world literature, comparative literature, comparative studies, Hutcheson Macaulay Posnett, anthropology of literature, comparative law

Słowa kluczowe: Bolesław Leśmian, esej, literatura światowa, literatura porównawcza, komparatystyka, Hutcheson Macaulay Posnett, antropologia literatury, prawo porównawcze

1. Archeologia Leśmianowskiej wiedzy

Tytuł ważnego eseju Leśmiana *Znaczenie pośrednictwa w metafizyce życia zbiorowego* chciałabym potraktować jako punkt wyjścia dla próby rekonstrukcji świadomości komparatystycznej poety. W gęstym od znaczeń szkicu filozoficznym z roku 1910 Leśmian formułuje podstawy swojego światopoglądu. To w nim posługuje się parą pojęć: *natura naturata* i *natura naturans*, by wyrazić opozycję między życiem pośrednim i bezpośrednim,

abstrakcją i żywiołem; także tu można odnaleźć najważniejsze koncepcje autora dotyczące życia społecznego i kultury¹. Leśmian wypowiada również w tym właśnie studium ważne deklaracje na temat relacji między zbiorowością a jej pamięcią.

„Życie zbiorowe jako terytorium stałe, jako budowa historyczna, jako wieczny ciąg dalszy, słowem: jako przyczynowość podniesiona do rangi potęgi absolutnej, jest przede wszystkim gromadną funkcją pamięciową, utrwalonym w czasie i przestrzeni przybytkiem wiedzy ludzkiej, olbrzymim gmachem muzealnym, w którym się przechowuje wszelkie wysiłki”².

Przestrzeń życia zbiorowego to dla Leśmiana niejako rzeczywistość drugiego stopnia, przeciwstawiona autentycznej i pierwotnej, prawdziwie twórczej domenie natury. Jednak to właśnie w owej „wtórej” rzeczywistości ma miejsce nieustanny ruch wymiany, praca pośrednictwa na wszystkich możliwych poziomach, od ekonomicznego po intelektualny. „Pośrednictwo” jest Leśmianowską kategorią, którą można więc zastosować do zjawisk opisywanych przez komparatystykę, także współczesną. Wystarczy przywołać pojęcia, którymi posługuje się w swojej głośnej książce Pascale Casanova, gdy mówi choćby o „giełdzie literackiej”³, czy wskazuje na istnienie „praw specyficznej ekonomii kierującej przestrzenią literacką”⁴. Przywoływanie „światowego rynku uniwersalnej wymiany”⁵ przez współczesną komparatystkę stanowi łącznik z epoką, w której sami poeci używali metafor ekonomicznych, by zrozumieć nie tylko zjawiska wzajemnej wymiany intelektualnej, czy „giełdę wartości literackich”, ale, jak Paul Valéry, rozważali fenomen „duchowej ekonomii”⁶.

Leśmian buduje poetycką utopię pierwotności, ale jest świadomy, że zabierając głos w przestrzeni literackiej, odnosi się do

¹ Jan Zięba uznaje dwie wspomniane kategorie za kluczowe dla całej filozofii Leśmiana i bada je w kontekście socjologicznym, odwołując się do dzieł Georga Simmla, zwłaszcza do jego *Filozofii pieniądza*. J. Zięba, *Bolesława Leśmiana światopogląd nowoczesny. O eseistyce poety*, Kraków 2000.

² B. Leśmian, *Dzieła wszystkie. Szkice literackie*, oprac. J. Trznadel, Warszawa 2011, s. 31.

³ P. Casanova, *Światowa republika literatury*, tłum. E. Gałuszka, A. Turczyn, Kraków 2017.

⁴ Ibidem, s. 29.

⁵ Ibidem, s. 30.

⁶ Ibidem, s. 33.

świata międzyludzkiego, uczestnicząc w nieustannej wymianie znaków, których reprezentantem jest również pieniądz⁷.

Warto zadać pytanie o możliwość częściowej choćby rekonstrukcji wiedzy autora *Sadu rozstajnego* dotyczącej literaturoznawstwa porównawczego jego czasów. Mimo że próba taka jest skazana na niekompletność wobec faktu niezachowania się wielu dokumentów i świadectw, zostanie podjęta w tym miejscu jako swoisty rekonesans badawczy, w którym rekonstrukcja świadomości komparatystycznej poety, wyprowadzona z opublikowanych przez niego esejów, recenzji i innych drobniejszych tekstów stanie się swoistą archeologią Leśmianowskiej erudycji.

Metoda archeologicznych „wykopalisk” opiera się tu na założeniu, że wśród zachowanych do dziś wypowiedzi Leśmiana znajdują się zaledwie ślady jego lektur i wiedzy oraz że z niewielkich przykładów można rekonstruować hipotetyczne całości, pod warunkiem pozbycia się nadziei na kompletność takiej rekonstrukcji. Chociażby jedno nazwisko wybitnego rosyjskiego uczonego Aleksego Łosiewa – rzucone w wywiadzie udzielonym w latach trzydziestych Edwardowi Boyé – zwraca uwagę na cały krąg zagadnień mitu, symbolu i języka poetyckiego, które bardzo interesowały samego Leśmiana⁸. Wybór uczonego tej miary nie mógł być przypadkowy i wskazywał na doskonałą orientację poety w kulturze rosyjskiej także czasów porewolucyjnych, o czym nie mamy zbyt wielu innych doniesień⁹. Co do roli rosyjskojęzycznych lektur sprzed I wojny światowej, nie ma wątpliwości, że wywarły one znaczący wpływ na poetę i mogą pomóc w wyobrażeniu sobie jego wielojęzycznego wyposażenia kulturowego, z którym przystępował do pracy literackiej¹⁰.

Podstawy zaplecza intelektualnego Leśmiana budowały także europejskie podróże, spotkania z artystami a wcześniej odbyta przez niego na uniwersytecie w Kijowie pełna, formalna edukacja prawnicza, której rolę należałoby mocniej niż dotychczas zaakcentować, ukazując jej formacyjny wpływ. Systematyczna edukacja

---

⁷ Zob. J. Zięba, *Pieniądz i słowo. Nowoczesne paradoksy Leśmianowskiego języka poetyckiego*, „Teksty Drugie” 2010, nr 6, s. 227–237.

⁸ Zob. *Aleksy Łosiew, czyli rzecz o tytanie XX wieku*, pod red. J. Uglika, E. Tacho-Godi, L. Kiejzik, Warszawa 2012.

⁹ Analogię między koncepcjami Łosiewa a przemyśleniami Leśmiana na temat mitu i symbolu chciałabym rozwinąć w innym miejscu.

¹⁰ Zob. A. Sobieska, *Twórczość Leśmiana w kręgu filozoficznej myśli symbolizmu rosyjskiego*, Kraków 2005.

w dziedzinie o długiej tradycji i ustalonych hierarchiach, oparta na fundamentach prawa rzymskiego, zasadach logiki i hermeneutyki prawniczej, tworzyła strukturę porządkującą myślenie; była też istotna dla wypowiedzi dyskursywnych poety skądinąd skrajnie adogmatycznego w swoich poglądach filozoficznych. Lata studenckie Leśmiana przypadły na czas, gdy uczelnię opuścił jeden z jej najwybitniejszych absolwentów, Leon Petrażycki, który w swoich badaniach łączył elementy teorii prawa, filozofii prawa, hermeneutyki prawniczej, wreszcie socjologii prawa – legenda wybitnego poprzednika była zapewne żywa w kręgu polskich studentów, w którym działał młody Leśmian. Prawo porównawcze było wykładane na Uniwersytecie Kijowskim w czasach poety. Badania prawno-porównawcze stały się nowoczesną dziedziną nauk prawnych na przełomie wieków; w lecie 1900 roku w Paryżu odbył się pierwszy międzynarodowy kongres komparatystyki prawniczej. Światowy zjazd stanowił „kulminację i zakończenie pierwszej fazy badań” w tej dziedzinie¹¹. Do przełomu wyznaczającego granicę dwóch stuleci przyczynili się zwłaszcza dwaj organizatorzy kongresu, Raymond Saleilles i Eduard Lambert, który w 1921 roku założył pierwszy instytut badania prawa porównawczego we Francji. Z kolei pierwsza katedra prawa porównawczego została utworzona w Collège de France, jeszcze w roku 1831, a początki tej subdyscypliny prawnej sięgają znacznie dalej w przeszłość.

Natomiast kontekst dziewiętnastowiecznej polskiej komparatystyki literackiej, który należy tu uwzględnić, nie musi oznaczać sugestii gruntownej znajomości przez Leśmiana prac naukowych reprezentujących literaturoznawstwo jego czasów¹² (choć jedno nazwisko wybitnego romanisty, Edwarda Porębowicza znajdzie się w orbicie jego zainteresowań). Wypowiedzi ważnych krytyków młodopolskich i dokonania poetów tłumaczy były mu niewątpliwie znane, co zresztą jest zgodne z ówczesną wysoką rangą krytyki w przeciwieństwie do znacznie mniejszego znaczenia uniwersyteckiego literaturoznawstwa. W warszawskim środowisku literackim sprzed I wojny światowej, do którego Leśmian należał, zwracają uwagę zwłaszcza dwie ważne dla niego osobowości, które można uznać za najistotniejsze dla zdobywanej przez niego wiedzy

¹¹ K. Zweigert, H. Kötz, *An Introduction to Comparative Law*, tłum. T. Weir, Oxford 1998, s. 48–62.

¹² O początkach i dziejach dyscypliny zob. O. Płaszczewska, *Przestrzenie komparatystyki – italianizm*, Kraków 2010.

o kulturze światowej. To Zenon Przesmycki i Antoni Lange; ich niekwestionowany autorytet i rozległe horyzonty stanowiły dla młodszego autora punkt odniesienia, dlatego przyjmuję, że ich dzieła i poglądy a także część ich lektur miały dla niego decydujące znaczenie. W obu przypadkach chodzi o połączenie ról poety, tłumacza i krytyka a także propagatora światowego dziedzictwa literackiego, zarówno dawnego, jak i aktualnego. Do takiej roli sam Leśmian nie aspirował i chyba nie czuł się w pełni przygotowany, aczkolwiek około roku 1910, w okresie wzrostu formy twórczej i rosnącej chłonności intelektualnej mógł mieć nadzieję na rozwój swoich możliwości w dziedzinie eseistyki i przekładu.

Zaneta Nalewajk zauważyła, że „nie da się niestety określić Leśmiana mianem ulubieńca komparatystów” (podkreślenie autorki)¹³. W swojej monografii wskazała pola dotychczasowych prac w tej dziedzinie i zarysowała główne możliwości badania relacji kontekstowych¹⁴. W chwili, gdy przestrzenie tego rodzaju poszukiwań są stale wypełniane, warto odwrócić pytanie o wkład komparatystyki w badania nad Leśmianem i zastanowić się, jaka była wiedza poety w dziedzinie literaturoznawstwa porównawczego¹⁵.

2. Narodziny nowoczesnej literatury porównawczej z ducha komparatystyki prawniczej

W roku 1896 opublikowana została po polsku w przekładzie Zofii Daszyńskiej fundamentalna *Literatura porównawcza* Hutchesona Macaulaya Posnetta. Rola tego dzieła, które ukazało się w oryginale w roku 1886 dla rozwoju świadomości komparatystycznej na całym świecie, zwłaszcza w kręgu anglojęzycznym, jest nie do przecenienia. Nawiązując do ustaleń Davida Damroscha chciałabym nie tylko podkreślić ważne miejsce pionierskiej monografii Posnetta w rozwoju dyscypliny, ale wyostrzyć tezy

¹³ Ż. Nalewajk, *Leśmian międzynarodowy – relacje kontekstowe. Studia komparatystyczne*, Kraków 2015, s. 10.

¹⁴ Ibidem, s. 9–22.

¹⁵ Zob. O. Płaszczewska, *Dawne i nowe modele porównawczej historii literatur(y)*, A. Hejmej, *Komparatystyka i (inna) historia literatury*, T. Bilczewski, *Historia literatury, komparatystyka, przekład*, [w:] *Kulturowa historia literatury*, pod red. W. Boleckiego i A. Łebkowskiej, Warszawa 2015, s. 69–114.

dotyczące wyjątkowości jego książki¹⁶. Na tle wcześniejszych ujęć, zwłaszcza francuskich, uderzające jest, że Posnett nie tylko przenosi na grunt literaturoznawstwa koncepcje ewolucjonistyczne, lecz także stosuje metody myślenia zaczerpnięte z doskonale mu znanych nauk prawnych i ekonomicznych, które wykładał i którym poświęcił swoje pierwsze dzieła (*The Historical Method in Ethics, Jurisprudence and Economy*, 1882, *The Ricardian Theory of Rent*, 1884). Wstęp Posnetta do jego monografii, w którym autor tłumaczy się z tego, że zostaną w niej podjęte zagadnienia traktowane dotychczas jako nienależące do dziedziny ścisłej nauki, staje się zrozumiałe, gdy wyobrazimy sobie, że znawca zagadnień czynszów i renty gruntowej wypływa na niepewne wody literaturoznawstwa i to od razu poprzez publikację w prestiżowym wydawnictwie zarezerwowanym dotąd dla „prawdziwej”, wąsko rozumianej nauki.

Wśród koncepcji ekonomicznych Davida Ricarda (1772–1823), którymi zajmował się Posnett, zwraca uwagę spopularyzowana przez klasyka ekonomii teoria kosztów komparatywnych, dotycząca międzynarodowych relacji ekonomicznych i obustronnie korzystnej wymiany handlowej. Przykład wybrany przez Ricarda dotyczy porównania między Anglią i Portugalią: gdy chodzi o koszty wyrobu sukna i wina, te pierwsze są niskie w Anglii, drugie – w Portugalii, co sprawia, że w ramach handlu międzynarodowego oba kierunki wymiany stają się korzystne dla obu partnerów¹⁷. Odkrycie, że bezwzględne koszty produkcji nie są istotne, a w handlu międzynarodowym liczą się koszty względne, okazało się przełomowe w myśli ekonomicznej. Gdy – mówiąc w wielkim uproszczeniu – przenieść myśl o wzajemnej wymianie na pole literaturoznawstwa porównawczego, moglibyśmy odnaleźć ten sam model myślenia, dotyczący przepływu dóbr kultury i ten sam mechanizm podwójnie korzystnej wymiany, którego logika i prostota a zarazem nieoczywistość urzekwały ekonomistów przez dwa stulecia.

---

¹⁶ Zob. D. Damrosch, *Odrodzenie dyscypliny. Światowe źródła komparatyki*, tłum. E. Kowal, „Wielogłos” 2010, nr 1–2, s. 173–176. Ostatnio znaczenie dzieła Posnetta akcentuje artykuł holenderskiego komparatysty Joepa Leerssena, *Comparing What, Precisely? H. M. Posnett and the Conceptual History of „Comparative Literature”*, „Comparative Critical Studies” 12.2 (2015), s. 197–212.

¹⁷ Dwa lata przed Ricardem Robert Torrens wybrał bliższy nam przykład tego samego zjawiska, gdy pisał o wymianie między Anglią (towary przemysłowe) a Polską (zboże).

W książce Posnetta oprócz zadeklarowanych wprost założeń i wymagań dotyczących naukowości badań porównawczych uderzające jest właśnie znaczenie jego zaplecza intelektualnego. Jedno z nazwisk, na które uczony się powołuje, to poprzednik w dziedzinie historii prawa, Henry James Sumner Maine (1822–1888), znawca komparatystyki prawniczej, prawa międzynarodowego, antropologii i socjologii prawa. Maine porównywał prawo rzymskie i współczesne, a także społeczeństwo brytyjskie i indyjskie, odkrywał też, będąc zwolennikiem ewolucjonizmu, zasadę prowadzącą od zwyczaju do prawa (nie odwrotnie!).

„Sir Henryk Maine – stwierdza Posnett – w swojej *Early history of institutions* bardzo pięknie opisał ten proces, w którym zamiast związków krwi podstawą społeczeństwa zaczyna być ziemia, a w znanym ustępie swojego *Ancient law* nakreślił odpowiedni rozwój od ustroju plemiennego do terytorialnego”¹⁸.

Opisy przemian całych społeczeństw pióra Posnetta przypominają sposób myślenia Maine’a, który zakładał, że w dawnych cywilizacjach jednostce przysługiwał niezmienny status, wynikający przede wszystkim z jej relacji rodzinnych, natomiast w epokach późniejszych samodzielna zmiana pozycji społecznej stała się możliwa.

Jedna z ogólnych cech komparatystyki prawniczej wydaje się wyraźna w myśleniu irlandzkiego (a później nowozelandzkiego) literaturoznawcy. To umiejętność stosowania w praktyce zarówno makro- jak i mikroporównania – dwóch podstawowych i komplementarnych metod prawnoporównawczych. W syntetycznym podręczniku dominuje to pierwsze podejście. Ujęcie przez uczonego dziejów całych epok i formacji przypomina przy tym bardziej ukazywanie zjawisk społecznych przez badaczy dziejów prawa, zwłaszcza historii ustroju, niż narracyjne sposoby prezentowania przeszłości dominujące wówczas w dziełach „czysto” historycznych.

Posnett mocno akcentuje kulturową względność literatury i ukazuje jej rozwój jako wynik procesu indywidualizacji zachodzącego w życiu społecznym. W jego przekonaniu metoda porównawcza i literatura są ze sobą ściśle związane a myśl naukowa dochodzi do swoich wniosków przy pomocy porównania, którym

¹⁸ H.M. Posnett, *Literatura porównawcza*, tłum. Z. Daszyńska, Warszawa 1896, s. 325.

posługują się „filologia porównawcza, prawo, ekonomia i inne nauki”¹⁹. Uczony podkreśla, że:

„Metoda porównawcza zdobywania lub udzielania wiedzy, jest pod pewnym względem równie starą jak i sama myśl, pod innym zaś stanowi specjalną sławę dziewiętnastego stulecia. (...) Ale nie tylko bezkrwiste zdania z logiki, lecz nawet najwyższe najświetniejsze uniesienia wymowy oratorskiej lub fantazji poetyckiej opierają się na tej zasadniczej podstawie porównania i różnicy, która jest pierwotnym rusztowaniem myśli ludzkiej”²⁰.

Powtarzane przez Posnetta słowa o „wielkiej chwale naszego stulecia”²¹, jaką była w XIX wieku metoda porównawcza, są znamienne dla uczonego, który podsumowywał dotychczasowe dokonania nauki i otwierał nowe perspektywy. Istotne są również jego przeświadczenia dotyczące długiego trwania zjawisk kulturowych:

„Te zewnętrzne i wewnętrzne strony literackiego rozwoju stanowią przedmiot porównawczego badania; literatury bowiem nie są to pałace Aladyna, wzniesione przy pomocy rąk niewidzialnych w jednym mgnieniu oka, ale istotne rezultaty przyczyn, które można wyliczyć i opisać”²².

Polska recepcja książki Posnetta obejmuje przede wszystkim krytyków o orientacji lewicowej (Ludwik Krzywicki, Kazimierz Kelles-Krauz), do zainteresowania nią w kręgach socjalistycznych przyczyniły się również poglądy jego tłumaczki, której zapewne odpowiadały też profeministyczne wypowiedzi autora, ale z pewnością była to podstawowa lektura wszystkich zainteresowanych literaturą światową. Leśmian mógł w niej znaleźć choćby wzmianki o literaturze indyjskiej, zwłaszcza o wątkach, które rozwijał w swojej poezji²³. Najistotniejsze tezy Posnetta,

¹⁹ H.M. Posnett, *Literatura porównawcza*, op. cit., s. 75.

²⁰ Ibidem, s. 72.

²¹ Ibidem, s. 75. Słowa Posnetta przywołuje Tomasz Bilczewski, uznając za kluczowe dla komparatystyki jego czasów. T. Bilczewski, *Porównanie i przekład. Komparatystyka między tablicą anatoma a laboratorium cyfrowym*, Kraków 2016, s. 15 i 81.

²² H.M. Posnett, *Literatura porównawcza*, op. cit., s. 83.

²³ Gdy Posnett omawia dramaty Kalidasy, wspomina o „Paruravusie”, który stanie się bohaterem Leśmianowskiego poematu *Pururawa i Urvasi*. H.M. Posnett, *Literatura porównawcza*, op. cit., s. 306.

jak jego „zasada wzrostu literatury” utożsamiana z „postępem w pogłębianiu i rozszerzaniu pojęcia osobowości”²⁴, były bliskie autorowi *Przemian rzeczywistości*.

Za „główne znamiona literatury ogólnoświatowej” uznaje uczony „niezależność literatury od określonych grup społecznych, jej powszechność, o ile o niej mówić można, (...) jej uniwersalizm (...), powiązany z naśladownictwem wzorów pierwotnych”²⁵. Kolejną ważną cechą stanowi, „duch analizy i krytyki”²⁶, który sprawia, że to język staje się najważniejszym przedmiotem badań dla artystów; według Posnetta:

„ogólna idea ludzkości, krytyczne studia nad językami oraz wzrost estetycznej oceny natury i jej stosunku do człowieka, pogłębienie indywidualizmu oraz współczucie dla przyrody są tym, co daje się zauważyć jako prawidłowość rozwoju”²⁷.

Leśmian w swoich esejach, podobnie jak Posnett, wskazuje na to, że dawny człowiek (nietożsamy z „człowiekiem dzikim”) nie był uwrażliwiony na przyrodę w rozumieniu romantycznym, lecz był nastawiony antropocentrycznie i widział w niej odbicie samego siebie. Najistotniejsza jednak wspólna cecha w myśleniu uczonego i poety związana jest z traktowaniem całokształtu kultury ludzkiej jako pewnego rodzaju systemu i rozumienie znaczenia wymiany, podobnej do wymiany ekonomicznej.

3. Leśmian – porównanie i przekład

Dwie kategorie, którymi są porównanie i przekład, a które – jak ukazał to w sposób przekonujący Tomasz Bilczewski – miały fundamentalne znaczenie dla całego rozwoju myśli komparatystycznej²⁸, odnajdujemy w eseistyce Leśmiana, co pozwala uznać je za istotne dla myślenia poety o literaturze i kulturze. Można je potraktować jako zasady argumentacji i dowodzenia w wypowiedziach dyskursywnych autora *Sadu rozstajnego*. Leśmian nie tylko posługuje się porównaniem, lecz także definiując podstawy myślenia jako takiego, stwierdza: „Wiedza jest zawsze – warunkową

²⁴ Ibidem, s. 423.

²⁵ Ibidem, s. 228.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem, s. 423.

²⁸ T. Bilczewski, *Porównanie i przekład*, op. cit.

i porównawczą. (...) Wiedzieć to znaczy przypomnieć sobie coś podobnego, a już dawniej stworzonego (...) Wiedzieć to znaczy wspominać podobieństwa”²⁹.

Dobry przykład stosowania tej metody w praktyce, w dodatku opatrzone komentarzem, stanowi dyskusja poety z Edwardem Porębowiczem w opublikowanej w roku 1909 i utrzymanej w całości w entuzjastycznym tonie recenzji słynnego zbioru *Pieśni ludowych celtyckich, germańskich, romańskich*, który to zbiór okazał się niezwykle inspirujący dla ballad autorstwa samego Leśmiana. Polemika z uczonym dotyczy kwestii poezji ludowej i wyobrażenia o ludowym artyście. Cytując wypowiedź wybitnego tłumacza recenzent stwierdza nie bez ironii:

„Pan Porębowicz popełnia w rozumowaniu powyższym błąd aż nadto widoczny, porównywa bowiem poetę ludowego z nie-poetą dzisiejszych czasów. Gdyby zaś porównywał poetę ludowego z poetą nie-ludowym – porównanie wypadłoby inaczej i nie popchnęłoby autora aż do tak «wyuzdanych» argumentów (...) Wszakże w dalszym ciągu p. Porębowicz uparcie twierdzi, że «lud (cały?) to urodzony artysta». Artysta chyba jest wyjątkiem tak wśród społeczeństw oświeconych, jak i wśród ludu”³⁰.

Leśmian zaznacza, że pochodzenie (w tym wypadku ludowe) nie może być źródłem talentu i akcentuje różnicę między swoim stanowiskiem a poglądami lwowskiego romanisty. Przeciwwagę dla tych uwag stanowi pochwała tłumacza, wyraźnie przeciwstawiona krytyce uczonego:

„(...) p. Porębowicz w samych przekładach pieśni ludowych zdradza daleko głębsze i subtelniejsze ich pojmowanie aniżeli w przedmowie. W przekładach jest przenikliwy, natchniony, barwny, płomienny, niespodziany. W przedmowie zaś – banalny i szary...”³¹.

Wśród przemyśleń Leśmiana dotyczących Porębowicza jako poety tłumacza, zwraca uwagę rozbudowana na prawach dygresji analogia między autorem adaptatorem dawnych wątków a legendarnym Osjanem, którą to analogię poeta rozwinie w latach trzydziestych w ważnym wierszu. Leśmian znał z pewnością wcześniejsze dokonania przekładowe Porębowicza a także jego

²⁹ B. Leśmian, *Szkice literackie*, op. cit., s. 31.

³⁰ Ibidem, s. 434.

³¹ Ibidem.